

SOTA RUSZTAVELI

A TIGRISBŐRÖS LOVAG

Részletek az Előhangból

*Én, Rusztaveli, művész voltam, míg formáltam énekem,
a seregek úrnőjének balgán nyújtom életem:
elcsigázott szerelmesnek nincs gyógyírja sohasem,
ocsúdjak a szerelemből, vagy takarjon sírverem.*

*Egy iráni regét leltem kartoel mesék özönében:
mint ékkő, sok csúccsal, éllel csillog-villog a tenyérben;
versbe, arany-foglatatba ötvöztem, nagy gonddal mértem
s ajándékul annak szánom, ki megsebzett engem mélyen.*

*Fénytől vak szem mindörökre fény felé áhítózik,
szerelmes a szív holtáig s tág mezők nem szöktetik,
elhagyva teng; te parancsold s kínja megjuhászodik.
Dalom kitör: megéneklek virágzók hőstetteit.*

.....

*Az ős, örök szerelemről, mely a csillag-körig ér fel,
szentségtörő sértés szólni énektelen közbeszéddel.
Áld hatalmas szenvedéllyel, felhője szomszéd az
mégsem bírja el a lélek, sorvaszt hővel, szenvedéssel.*

*A szerelem titkát mérni a bölcsesség is esendő,
kifáradnak itt a szavak, még a dal sem elegendő.
Én is csak a földi testet merem zengni, mely veszendő:
kedve, bája, szépéri-szomja, ha tiszta: nem megvetendő.*

Sztaskó Gyula, a Kárpáton túli Területi Képtár tudományos munkatársa egyik tanulmányában⁵ így ír a georgiai (grúz) nép hőseposzájáról: „Rusztaveli az ősi Grúzia fénykorában, az egyház és a hűbérurak hatalmát korlátozó, a kialakuló városi rétegekre támaszkodó Tamara királynő idejében (XII. század) élt, amikor az ország a keleti és a nyugati kultúra találkozhelye volt. Mindkét kultúra hatása fellelhető az eposzban: Horatius, Vergilius és Ho-

mérosz „technikáját” Rusztaveli a nagy keleti költők, Firduszi és Nizámi gazdag, díszes, színes stílusával, ábrázolásmódjával párosítja.

„A tigrisbőrös lovag” három jóbarát önfeláldozó küzdelmét mutatja be az önkény ellen, kalandos szerelmüket (a klasszikus ókor ízlése szerint mesésen eltúlozva), s közben érdekes korképét adja a lovagok és kereskedők életének. Művészi értékein túl az eposz világirodalmi jelentőségének leglényege az, hogy soraiban a reneszánsz eszméi villannak fel, bennük a középkortól, az uralkodó egyházi-skolasztikus eszméktől elszakadó, a való élet szépségeitől megittasuló ember hangja szól.”

A grúz kultúra aranykorának véget vető mongol dúlások idején Rusztaveli eposza elkallódott, és csak a 18. században bukkantak rá. Első grúziai díszkiadását Zichy Mihály magyar festő illusztrálta. Bámulatos könnyedségű, remek rajzai egyedülállóak a XIX. századi magyar grafika történetében. Tbilisziben – az egykori Tifliszben – az egyik utca ma is Zichy Mihály nevét viseli.

A hőskölteményt magyarra először Vikár Béla fordította le a század elején, rangjához méltó magyar fordításában „A tigrisbőrös lovag” 1954-ben jelent meg Weöres Sándor tollából.

Neves történészünk, Váradi-Sternberg János Zichy és Sevcsenko kapcsolatának rejtett szálait igyekezett kibogozni⁶. A cári udvari festő és a Kobzos kapcsolatát némely művészettörténészek azzal is alátámasztják, hogy Zichy egyik „Tarasz Bulba”-illusztrációjának, nevezetesen a „Tarasz a megölt Andrij teteme fölött” főalakja majdnem megegyezik a Sevcsenko által 1860-ban készült önarcképével. Ugyanazok a vonások, fejtartás, de meg a sapka is. Váradi-Sternberg János szerint Zichy, akit 1858-ban választottak a Pétervári Szépművészeti Akadémia tagjává, feltehetően személyesen ismerte a költőt. Megfordult az Akadémián és betérhetett Sevcsenko műtermébe, de találkozott vele a pétervári művészek valamelyik összefövetelén. Zichy jól ismerte K. Brjukovot, az Akadémia professzorát, aki 1838-ban több demokratikus érzelmű művésszel egyetemben kiváltotta Sevcsenkót a jobbágyságból.

„Ebben a kontextusban értékelhetjük ezek után Sevcsenko ábrázolását Zichy Gogol-illusztrációján. Ezzel a magyar mester sajátos módon tisztelgett az ukrán költő emléke előtt, adózván Sevcsenko írói és képzőművészeti teljesítményének. A kortársak bizonyára megértették ezen ábrázolásnak a mély értelmét. A vakmerőséget és a népelet lendületét megtettesítő Tarasz Bulba alakjában nyilván Sevcsenko legendás voltát igyekezett kihangsúlyozni. A két alak azonosításával a művész arra célzott, hogy amint a Gogol-mű hőse az ellenségeinek lett áldozata, úgy Sevcsenkót is az ellenséges erő küldte a sírba.”⁷

– Valahányan csak megközelíteni próbálták ezt a kivételes képességű embert a maga igaz mivoltában (és erre a feladatra nem sokan vállalkoztak), mind a rejtélyek egész sorozatával kerültek szembe, amelyeknek megoldása szinte lehetetlenségnek tetszett a művész életében, s egyelőre az még most, közvetlenül a halála után is – írta nekrológiájában egyik tisztelője. Most, születésének 150. évfordulója előtt tisztelgve elmondhatjuk ismét – Zichy Mihály ars poeticája, szellemisége az elmúlt időszak alatt sem került közelebb hozzánk, továbbra is ott lebeg a horizonton, mint nevezetes festményén a Pusztítás géniusza.

JEGYZETEK:

¹ A zalai Zichy-család fiatal sarja, aki 1827 október 21-én született a zalai kastélyban, egészen magában álló jelenség volt a negyvenes években rendkívüli és kiművelt festői képességeivel. Kivált abban a korban, amikor a közfelfogás is lenézte a „pingálást” s amikor nem is igen volt számbajövő jelentősebb művész az országban. Maga Marastoni Jacopo, akinek rajzolóiskolájában először tanult Zichy Mihály, minden dicséző nyilatkozata mellett sem gondolt arra, hogy előkelő tanítványa ifjonti korban magára vonja Bécs kényes művészi köreinek figyelmét s elkerül udvari festőnek Oroszországba, a cárok udvarába. Pedig Zichy tüneményserűen indult pályájára. Feltűnt, mint valami üstökös, a negyvenes évek közepén első három olajfestményével Waldmüller bécsi festőtanár iskolájának kiállításán. Egy darabig sokat beszéltek róla Bécsben és Budapesten, aztán eltűnt és vagy két évtizedig hír nélkül, szinte elrejtve élt Oroszországban. Nyugodt és biztos volt ott pályája néhány évig, amíg rajzmester volt az egyik nagyhercegi udvarnál, aztán következett a bukás, a gond, a napszámosmunka, a retusőr-kenyér; majd ismét fölment az üstökös: Theophile Gautier, az európai hírvíró és műkritikus oroszországi útjában megismeri, fölfedezi őt és megírja róla nagy fölűnést keltő cikkeit, amelyek elsőkül szerzik meg Zichy számára a méltó nagy pozíciót és művészi hírnevet.

Azt a második feltűnést természetesen új változás követte. Vándorlás Európában s vonzódás az európai művészeti naprendszer középpontjába, Párisba. Ott élt Zichy Mihály vagy fél évtizedig és fényéből ott a sok világraszóló művész híresség között sem vesztett. Sőt tán még nevesebb lett, mint a világtól elzárt Oroszországban.

Így fényben meggyarapodva tért vissza hazájába, de honát nem találta meg benne. Csakhamar, néhány évi elszakadás után, visszatért orosz földre a cárok szolgálatába, ahol meg is maradt mindhaláláig.

² Lándor Tivadar: Zichy Mihály. Művészet, Ötödik évfolyam, 1906, Második szám, 73-79. old. <http://www.mke.hu/lyka/05/073-79-zichy.htm>

³ A Molotov-Fillinger-paktum alapján Kárpátalja 1945. június 29-én a Szovjetunió része lett.

⁴ Balla László. Két nép művészete. Kárpáti Kalendárium 1976, Kárpáti könyvkiadó, Uzsgorod, 1975. 54-55. o.

⁵ Sztaskó Gyula: Rusztaveli magyar illusztrátora. Kárpáti Kalendárium 1966, Kárpáti Könyvkiadó, Uzsgorod. 122. old.

⁶ Váradi-Sternberg János. Zichy és Sevcenko. Kárpáti Kalendárium 1989, Kárpáti Könyvkiadó 1988, Uzsgorod. 54. old.

⁷ U.o., 56.o.